

Magyarosi Sándor
TÖRTÉNELEM ÉS FILM
– bevezető –

Robert A. Rosenstone, a történelmi filmek egyik legismertebb teoretikusa így indítja egyik írását: a történészeket a történelmi filmek – amiatt, hogy szerintük eltorzítják a múltat – általában idegesíteni szokták.¹ Néha nem is kell ilyen messzire mennünk: egy-egy film már azért is felháborodásra adhat okot, mert bizonyos részletek nincsenek a helyükön benne. Nagy Dénes *Természetes fény* című, második világháború idején játszódó filmjének katonái például valóban egyenruhaként és nem jelmezként viselik a mundérjukat, a fegyvereiket is úgy hordják, ahogyan valódi katonák szokták, és valamelyest harc közbeni mozgásuk is katonákat idéz, de a történésznek vagy a második világháború iránt érdeklődő nézőnek mégis szúrhat, hogy sisakjukon nem a magyar sisakokra jellemző helyen van a bélést rögzítő szegecsek feje, a kulacsnak, amiből isznak, köze nincs a második világháború idején rendszeresített magyar kulacsokhoz, és a fegyver, amivel viszonyozzák a lesből rajtuk ütő partizánok tüzét, nem a filmben korábban emlegetett golyószóró, hanem egy német géppuska. Rosenstone azonban nem feltétlenül ilyen apróságokra gondol: szerinte a film egyrészt arra döbentti rá a történészeket, hogy a múlt nem kizárólagosan az ő tulajdonuk, másrészt pedig szembesíti őket azzal is, hogy egy olyan médiummal van dolguk, ami jóval nagyobb népszerűségnek örvend az írott szónál (pontosabban az általuk publikált tudományos munkáknál). Az említett viszony azonban nem ennyire egyszerű: a történettudománnyal hivatásszerűen foglalkozó szakemberek körében sem ritka, hogy a múltból való ismereteik – szűkebb kutatásterületüket leszámítva – történelmi filmekből származnak, emellett pedig néhányan közülük időről időre tanácsadóként maguk is részeseivé váltak a filmgyártás folyamatának (legyen szó akár doku-

---

1 Robert A. Rosenstone: *The Historical Film: Looking at the Past in a Postliterate Age*. In Marcia Landy (szerk.): *The Historical Film: History and Memory in Media*. New Brunswick, New Jersey, 2001, Rutgers University Press, 50–66. p.

mentumfilmek, akár játékfilmek készítéséről). Az sem hat ma már újdonságként, hogy a történész, amikor látszólag a tények alapján rekonstruálja és elbeszéli az általa vizsgált eseményeket, valójában fikciót hoz létre, munkáját pedig akkor is meghatározzák mindazok a konvenciók, amelyek a történelmi tudás létrehozását szabályozzák, ha ő maga ennek nincs is tudatában. Mindazonáltal a történészek továbbra is úgy közelítenek a történelmi filmhez, mintha saját tudományuk nem emberi konstrukció lenne, hanem valamiféle tükre a valóságnak, holott Rosenstone szerint inkább arra kéne választ keresniük, hogy milyen az a történelmi világ, amit egy-egy film létrehoz, illetve hogy az egyes filmek hogyan építik fel ezeket a világokat.²

Manapság meglehetősen sok olyan film került bemutatásra, ami a magyar történelem egy-egy korszakát dolgozza fel, és miként az ezek némelyike kapcsán fellángoló vitákból egyértelműen kitűnik, időnként valóban sikerül felborzolniuk a történésztársadalom – és talán nem túlzás hozzátenni: a nagyközönség – kedélyét. Magyarán mindaz, amiről Rosenstone beszél, akár az átlagember számára is ismerős lehet. Ez az egyik oka annak, amiért úgy döntöttünk, jó lenne, ha valamiféle módon a *Székelyföld* is reflektálna a jelenségre. A másik ok abban keresendő, hogy a közelmúltban bemutatott vagy készülőben lévő alkotások között több olyan is van, amelynek valamiféle módon Erdélyhez van köze. A következőkben öt ilyen alkotással – egy sorozattal, három dokumentumfilmmel és egy játékfilmmel – kívánunk foglalkozni. Ezek mellett szó lesz egy hatodik filmről, ennek azonban nincsen erdélyi vonatkozása, illetve bekerült az összeállításba egy erdélyi filmkritikussal készített interjú is.

Ha időrendi sorrendben kívánjuk áttekinteni az említett filmeket, a legkorábbi történelmi kort a *Tündéerkert* című sorozat dolgozza fel, amelynek cselekménye 1608 és 1613 közé, Báthory Gábor uralkodásának idejére esik. Ebben az esetben a két korabeli nagyhatalom között lavírozó Erdélyi Fejedelemség történetébe nyerhetünk betekintést. Ezt követi a *Hadik*, amelynek témája az osztrák birodalom hadseregében szolgáló híres huszártiszt, Hadik András legismertebb bravúrja, azaz Berlin elfoglalása. Válogatásunkból ez az egyetlen olyan alkotás, amelynek nincs köze Erdélyhez, viszont cselekménye egy olyan, a nézők

---

2 Rosenstone: i. m. 50–53. p.

többsége számára kevésbé ismert korszakban játszódik, amikor a magyarok – köztük a székely határórség gyalogosai és huszárjai is – az osztrák birodalmi hadseregben szolgáltak, ráadásul néhányan közülük igen fényes karriert futottak be. A *Böll közlegény megmentése* az előzőekkel szemben már egy igen sajátos képi világú dokumentumfilm, amely a második világháború idején a német hadseregben szolgáló Heinrich Böll néhány, Magyarországon töltött hónapját idézi fel a híres német író levelei alapján. Böllt azután szállítják magyar területre, hogy megsebesül, és legelőször a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban működő német katonai kórházba kerül. A következő két alkotás szintén dokumentumfilm, és mindkettő egy-egy, Bánffy Miklóshoz közel álló nőt mutat be. Az egyik annak a Szilvássy Carolának az életét dolgozza fel, akiről Bánffy az Erdély-trilógiában Milóth Adriennet mintázta, a másik pedig egy Bánffy Miklós lányáról, Bánffy Katalinról készült dokumentumportré. Az utolsó produkció egy részben Háromszéken forgatott olasz játékfilm, amelyet egy Magyarországon felnőtt, később Olaszországba szakadt nemesi származású nő élete inspirált. (A film munkacíme *Didi*, vagyis a főszereplő neve.) Az összeállítást egy olyan erdélyi filmkritikussal készített interjú zárja, aki jóval 1989 előtt járt egyetemre, és akinek az érvényesülési lehetőségeit jelentős mértékben meghatározta az a rendszer, amelyben 1989-ig élni kényszerült. A felsorolt filmek kapcsán azt kell még megemlítenünk, hogy a *Tündérbert* című sorozatot csak szeptembertől kezdődően láthatják a nézők, a *Didi* című filmről pedig egyelőre még nem tudni, mikor kerül bemutatásra. Emiatt (és számos egyéb okból kifolyólag) a Rosenstone által felvetett kérdést – hogy egy-egy film hogyan épít fel egy adott történelmi világot – nem is próbáltuk megválaszolni. Inkább az érdekelt bennünket, hogyan lesz egy történelmi korból vagy személyiségből, esetleg egy történelmi regényből film, és hogyan látják az alkotás folyamatát mindazok, akik az adott film létrehozásában tevőlegesen is részt vállaltak.

A következő írások nagyrészt erről szólnak. Ehhez kívánunk minden kedves olvasónknak jó szórakozást!